

APPENDIX: KATECHETA TOMÁŠ HÁJEK A JEHO POBYT V UHERSKÉM HRADIŠTI V LETECH 1855–1865 VE SVĚTLE VLASTNÍCH PAMĚTÍ

Zdeněk Fišer, Moravské zemské muzeum, Brno

Autor se vrací ke svému článku o katechetovi Tomáši Hájkovi, který byl otištěn na stránkách Slovácka v roce 2004. Činí tak proto, že ve Státním okresním archivu v Kroměříži nalezl torzo Hájkových pamětí, kde je zachycen i jeho pobyt v Uherském Hradišti v letech 1855–1865. Čtenář tak může srovnat, jak viděl tehdejší dobu a své působení, zejména boj za prosazení češtiny při výuce náboženství na tamní nižší reálce, iniciátor oněch událostí, a jak je bez znalostí uvedených pamětí interpretoval odborný autor.

Je tomu již pomalu půldruhého desetiletí, kdy jsem na stránkách Slovácka (2004, s. 249–259) otiskl článek nazvaný *Katecheta Tomáš Hájek a jeho boj za výuku náboženství v češtině na uherskohradištské reálce v letech 1860–1861*. V něm jsem se zabýval osobou vlasteneckého duchovního, který působil v Uherském Hradišti na přelomu padesátých a šedesátých let 19. století. Proslavil se zejména svým statečným bojem na tamní nižší reálce, jehož cílem bylo prosazení výuky náboženství v českém jazyce. V článku jsem přiblížil Hájkovy peripetie, nepřítel ředitele školy Emanuela Ševčíka, místní církevní vrchnosti děkana Karla Mikulky i krajského hejtmána Franze Winklera. Mladý duchovní se ovšem ukázal být zatvrzelým bojovníkem, který se se svými stížnostmi a rozklady neváhal obracet jak na olomouckého arcibiskupa a konzistoř, tak na tehdejší ministerstvo kultu a vyučování ve Vídni. Nápomocen mu byl zejména Alois Vojtěch Šembera, významný představitel českého národního hnutí na Moravě před březnem 1848, následně působící jako profesor české řeči a literatury na vídeňské univerzitě a zároveň úřední translátor (překladatel) říšského zákoníku z němčiny do češtiny. Právě on dokázal na uvedeném ministerstvu rozhodující osoby přesvědčit natolik, že s výukou náboženství v češtině na uvedené reálce souhlasili. Hájek ovšem své snažení odnesl nejen šikanou ze strany nadřízených, ale také dlouhodobým onemocněním. Právě to a posléze určitá vyčerpanost z uvedeného boje jej posléze přivedla k myšlence Uherské Hradiště opustit a věnovat se duchovní službě někde jinde. V srpnu 1865 získal místo kaplana ve slováckém Kuželově, ale ještě na konci uvedeného roku odešel již jako farář do hanáckých Kurovic poblíž Tlumačova a Hulína.

Náhoda tomu chtěla, že při práci na kolektivní monografii *Záhlinice a František Skopalík* (vyšla v závěru roku 2016) jsem narazil na torzo Hájkových pamětí, uložených ve fondu Farní úřad Záhlinice v Státním okresním archivu Kroměříž (fond B – j 41, kart. 3, inv. č. 130). V uvedené obci byl totiž Hájek od června 1868 farářem; v místě působil rovných dvacet let, než odešel do Nezamyslic.

Zmíněné paměti jsou psány dobře čitelným, byť velmi drobným písmem v češtině na 16 číslovaných listech formátu 20,5 cm (v) × 16,5 cm. Začínají jeho rodinným původem a časově jsou dotazeny přibližně do roku 1870, ovšem vzhledem k tomu, že končí v polovině věty, lze předpokládat, že jde jen o dochované torzo. Snad se tedy ještě někde podaří najít jejich pokračování. Z dochované části rovněž není zřejmé, kdy je Hájek mohl psát, zda ještě během záhlinického pobytu, nebo později za pobytu v Nezamyslicích anebo až po odchodu na odpočinek v roce 1896 do Kroměříže. Vzhledem k tomu, že dochovaná část pamětí končí poměrně kriticky k autorově působení v Záhlinicích a vzhledem k tomu, že autor psával rád

(byl nakonec původcem řady moralistně-nábožensky zaměřených povídek z venkovského prostředí, otiskovaných v dobových katolických periodikách a kalendářích), se spíše domnívám, že Hájek je psal až za kněžského odpočinku v Kroměříži, kdy měl jistě více času a kdy zachycením svých vzpomínek na doby dávno minulé v písemné podobě zaplňoval poslední část svého života.

Pro autora je vždy zajímavé, může-li svůj někdejší odborný výtvar konfrontovat s novými fakty, údaji či prameny. Jsem rád, že jsem se při zachycení činnosti Tomáše Hájka v Uherském Hradišti nemýlil a že čtenář sám může nyní srovnat mé někdejší náhledy s tak autentickým výtvozem, jakým Hájkovy paměti bezesporu jsou. Paměti tak můj někdejší článek doplňují, zpřesňují a obohacují.

Dále je sice otištěna jen část týkající se Hájkova pobytu v Uherském Hradišti, ale sluší se připomenout, co vše ještě obsahují.

Na začátku autor vzpomíná na svůj původ a svou rodinu. Jeho otec Josef byl pololáníkem, jemuž patřil grunt č. 57 v Opatovicích. Měl více sourozenců, z nichž nejbližší mu byl nejstarší bratr František. Ten od jedenácti let pobýval ve vzdáleném Lvově (Halič), kde matčin bratr P. Mikuláš Vašek vyučoval náboženství na tamním gymnáziu a které také František s podporou strýce vystudoval. Připomínáme jej proto, že dosud neznámými cestami se nakonec i se strýcem dostal do vesnice Komně na Uherskobrodsku, kde jej mladší Tomáš sem tam navštěvoval.

Dále Hájek popisuje, jak i s bratrem Františkem studoval v Olomouci, později na gymnáziu v Moravské Třebové a posléze bohosloví znovu v Olomouci. S dojetím vzpomíná na Aloise Viléma Šemberu, ve čtyřicátých letech 19. století profesora české řeči a literatury na tamní stavovské akademii, a dále na dr. Jana Helceleta, který přednášel na univerzitě přírodní vědy. Konstatuje, že právě tito dva muži jej přivedli k vědomí, že je Slovan. Naopak nám blíže neznámý strýc Vašek se z jeho národního uvědomování neradoval, „*ba spíše se z toho rmoutil říkáje, že svou slovanštinou ani starou bábu na dvůr nevytlákám a celou budoucnost si zkazím.*“

Tomáš Hájek byl na kněze vysvěcen v roce 1847. Prvotiny slavil 15. srpna spolu s nejlepším kamarádem Fabianem Hoffmannem v Hrubém Újezdě poblíž Lipníka nad Bečvou (dnes Velký Újezd v okrese Olomouc), kde byl jejich příznivcem a příbuzným Hoffmanna tamní farář Ignác Procházka (v místě působil v letech 1814–1871, v duchovní správě jej vystřídal právě Hoffmann). První štací novokněze se stalo valašské Hovězí ve vsetínském děkanátu, pak sloužil tamtéž ve Zděchově a konečně na konci roku 1849 obdržel dekret do Napajedel. V novém místě byl sice spokojen, ale také delší dobu vážně nemocen.

Na podzim 1853 obdržel nabídku, aby se stal vychovatelem v panské rodině barona Františka Lazariniho, velkostatkáře ve Štýrsku a Krajině. Páter Hájek nabídku přijal, když si od pobytu v jižnějším prostředí mj. slíboval zlepšení zdravotního stavu. K tomu skutečně došlo.

Na podzim 1856 dostal vyrozumění od arcibiskupské konzistoře v Olomouci, aby se, je-li zdrav, vrátil na Moravu a vykonal tam zkoušku z náboženství pro střední školy s podotknutím, že by bylo volné místo katechety na nižší reálce v Uherském Hradišti. Tak se také stalo.

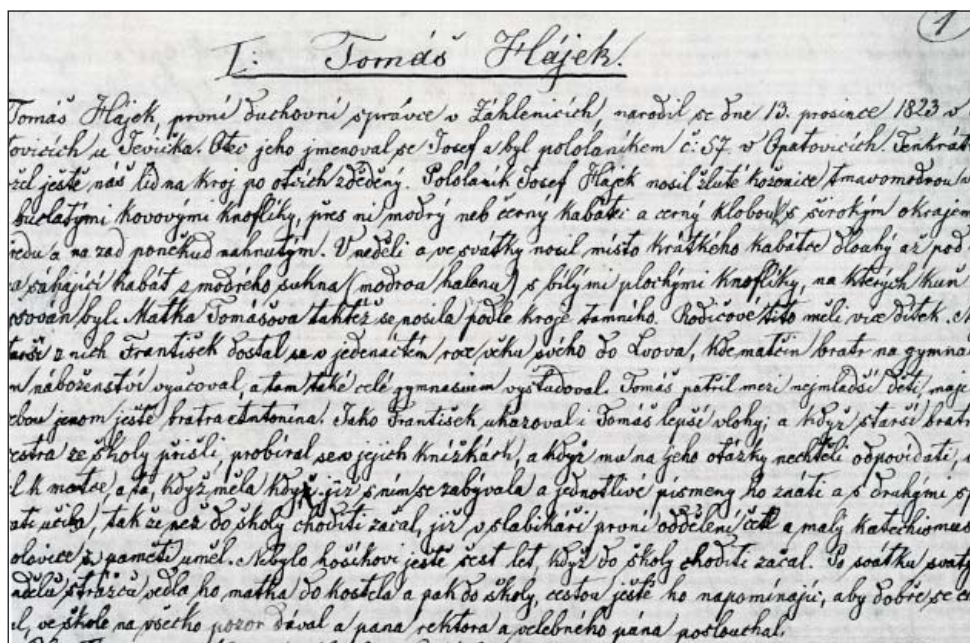
Úvodní část Hájkových pamětí tedy přináší množství informací z prvních tří desetiletí jeho života, které by nám jinak zůstaly zcela utajeny, nebo bychom je z různých zdrojů jen obtížně získávali. Závěrečnou část pamětí pak tvoří jeho vzpomínky již na pobyt v Uherském Hradišti, které jsou dále editovány a doplněny několika poznámkami. Tvoří tak nejen vhodný doplněk mého článku, ale přinášejí rovněž řadu nových pohledů a zpřesnění na někdejší Hájkovo působení v sledovaném městě. Upozornit je nutno především na jakýsi neformální kroužek místních českých vlastenců, v němž prim zřejmě hrál advokát František Šrom, pozdější zemský a říšský poslanec. Zajímavé je rovněž Hájkovo pojetí

rakouského vlastenectví a vztahu k Rusku. Konečně je zachyceno jeho působení na reálce a s tím souvisejících potíží ve výuce, kdy chtěl prosadit češtinu alespoň v náboženství. V závěru zachycuje svůj odchod z města a nastoupení dráhy duchovního v malých hanáckých vesnicích.

Z paměti Tomáše Hájka

Tři roky již páter Hájek u panské rodiny žil,¹ když ho došel dopis z Olomouce, jestliže se pozdravil, aby do Moravy se vrátil a zkoušku z náboženství pro střední školy podstoupil, že nyní místo katechety obdržeti může. Obdržev dopis, psal ihned nejdůstojnějšímu panu kníže-arcibiskupovi,² pokorně a uctivě mu oznamuje, že vybidnutí přijímá a v ustanovený den ku zkoušce se dostaví. Panská rodina zaslechnuvši o odvolání pana vychovatele celá se poděsila a paní hraběnka ihned psala panu kanovníkovi hraběti Welsersheimbovi,³ by u nejdůstojnějšího pana kníže-arcibiskupa zakročil, by pátru Hájkovi další dovolenou udělil. Přišel již pozdě. Kníže-arcibiskup měl již psaní jeho a odvětil panu kanovníkovi, že nyní sám pátra Hájka potřebuje a tento že doma mládež vyučovati může.

V měsíci září roku 1856 udělal páter Hájek zkoušku z náboženství pro střední školy a při té příležitosti vyžádal si ještě přes měsíc říjen dovolenou, aby s chovanci svými ještě cestovati mohl, ku které žádosti nejdůstojnější pan kníže arcibiskup blahosklonně svolil. Z Olomouce jel přímo do Lublaně a pak s chovanci svými dále do Terstu. Cestoval nejjihnějšími krajinami mocnářství rakouského a okolo 20. října přijel k panské rodině do štyrského Mariboru.⁴ Dne 1. listopadu obdržel dopis z Olomouce, ve kterém se mu nařizuje, aby bez odkladu do Uher-ského Hradiště se odebral. Rozumí se samo sebou, že hned uposlechl a již 2. listopadu na cestu do Moravy se vydal. Louče se s panskou rodinou musil slíbiti, že častěji jim bude do-pisovati a sám zase prosil, aby občas jemu zprávu o sobě podali. Strany dostály slovu svému a každé psaní dýchalo úctou a láskou, jakou vespolek k sobě chovaly.

Úvodní strana paměti Tomáše Hájka. Foto Státní okresní archiv Kroměříž.

Hájek vždycky také s jakýmsi nadšením o svém pobytu u panské rodiny vykládal a velice rád vykládal o zbožnosti jižních Slovanů a jich duchovních a o poměrech jejich.⁵ Bez obalu vyznával, že tamní duchovenstvo celkem mnohem bídňější má postavení nežli duchovenstvo moravské neb české, ale co do zbožnosti že Jihoslované a Tyrolané, jak lid tak duchovenstvo, daleko předčí Čechoslovany. Nejednou se mu na to v odpověď dostalo: „Žádný pták do svého hnízda nedělá! Když se Vám ti pobožnítkáři tak líbí, měl jste u nich zůstat.“ Klidně a vážně odvětil někdy na to páter Hájek: „Chválím, co chvály hodno jest; tam není ani mezi lidem, vyjma část šlechty a něco městského šosáctva, ani mezi duchovenstvem žádných liberálů, tam jest zbožnost a drží se na dobrý mrav a kázeň, a lid i duchovenstvo při své chudobě pro Boha a bližního mnohem více činí, než lid českoslovanský a jeho duchovenstvo při své zámožnosti.“

Páter Hájek dostal se tedy za katechetu na nižší reálku do Uherského Hradiště. Zde své spoluučitele brzy získal a také žáci za krátký čas celým srdcem k němu lnuli. Mimo náboženství vyučoval také češtině a v nejvyšší třídě děje- a zeměpisu. Tyto předměty mu zůstaly, i když reálka v reálné gymnázium se přeměnila. Přednášky jeho byly praktické a vysvětlování pochopitelné. Jednotlivé články sv[atého] náboženství vysvětloval příběhy biblickými, posvátným katolickým obřadem podkládal připadající články svatého náboženství a z křesťanské věro- a mravouky původ posvátných obřadů odvozoval a při biblické dějepřavě poukazoval na spadající sem články sv[atého] náboženství. Pravidla české mluvnice vždycky příklady objasnil a jimi učení své doplňoval. Děje- a zeměpis co nejtěsněji spojoval a jedno druhým doplňoval a vysvětloval a žáci výkladům jeho s napnutou pozorností naslouchali. S žáky svými nejraději česky hovořil, aniž by Němce, protože česky neznali, od sebe odrazil, a němečtí žáci hleděli češtinu si osvojit, aby s páterem katechetou také česky mohli rozprávět. Věděl páter Hájek z vlastní zkušenosti, že žáci malého z toho mají užitek, co nechápou a neradi se učí, čemu nerozumí, proto užíval v přednáškách svých jazyka českého a německého a při odpovědích zase žáky mateřským jazykem vyjádřit se nechával.

V Uherském Hradišti byl toho času doktor František Šrom⁶ zemským advokátem, pak dr. Max Otto krajským fyzikem⁷ a s těmi vešel páter Hájek v přátelské poměry. K nim přidal se i důstojný p[án] Josef Vykydal,⁸ kaplan v sousedních Kunovicích. Po šesté hodině odpoledne scházeli se u doktora Šroma a o denních záležitostech vespolek rozmlouvali. Na přetřes přicházely i zájmy Čechoslovanův a naši přátelé sdíleli s národem svým jak jeho radosti, tak jeho strasti. Byť byly hovory jejich slovanské, nebyly předce vlastizrádné a leccos o ryzí povaze synů slovanských svědčily. Ale tenkrát již to bylo závadným a postačovalo k odůvodnění poznámky: „Male signatus“.⁹ Dr. Šrom platil za pansláva a přirozeně se soudil: „Qui non cognoscitur ex se, cognoscitur ex socio.“¹⁰ Tedy páter Hájek patřil k těm státu nebezpečným panslávům, ačkoliv chudásovi to nijak do hlavy nešlo. Křesťanská vláda národy může utlačovati a že by poctivý katolík zemězrádné plány kuti mohl? Toho času probouzel se národ českoslovanský ze smrtné mrákovy, do které nepřáteli svými byl uvržen, k životu novému, podobaje se nemocnému, jenž dlouhým tvrdým spánkem se občerstvil a nových sil nabyt. Bujarého vystupování Čechoslovanův nepřátelé Slovanů nemálo se lekali a všelikých prostředků se uchopili, aby národní hnutí mezi Čechoslovany potlačili. Nemohouce spravedlivým jich požadavkům čelit, brali útočiště k pomluvám a k osočování, spílající jim panslávů a tvrdíce o nich, že k Rusku se připojiti a Rakousko zničití chtějí. Idea sjednocení byla tehdy u Němců již vyvinuta a o to se jednalo, zdalíž Rakousko či Prusko v čele sjednoceného Německa státi bude. Taktéž v Itálii na sjednocení všech Italů mocně se pracovalo, ale Italové chtěli spojeni býti pod dynastií domorodou s vyloučením dynastie habsburské a v čelo italského hnutí se stavěla dynastie savojská. I mezi Slovany probouzela se myšlenka sjednocení, ale mezi Slovany byla jediná Rus na výši moci, ostatní slovanští kmenové byli podrobni a více méně ujařmeni, byť by co do vzdělanosti za Rusy nestáli. Třebas že by byla

chtěla pod žezlem svým všechny Slované spojit a myšlenku sjednocení mezi Slováky rozněcovala, z druhé strany sama touhu po spojení se Slováky dusila, jelikož chtěla úplné splynutí všech slovanských kmenů s Rusy s úplným setřením speciálních jejich individualit. Tímto zámyslem se netajila a tím také kmeny slovanské od sebe odpuzovala. Zvláště v Rakousku počala si dráhu klesti myšlenka sbratření Slovanů rakouských, aby se uhládili a ani od Němců a Vlachů zničeni, ani od Ruska pohlceni nebyli. Němci vidouce toto hnutí mezi Slováky rakouskými a pozorující, že z přátelského na pohled, vpravdě však rdousícího jich objetí vymykati se počínají, chtěli v moci své násilně je podržeti a předstírání klonění se k Rusy a kutí zemězrádných piklů mělo jejich násilí ospravedlniti. Toto kratičké vylíčení vysvětluje sdostatek násilné v Rakousku vystupování proti všem Čechoslovánům, jenž národně smýšleli; proto jich podezříváno a pronásledováno.

Pátera Hájka po příchodu jeho do Uherského Hradiště bedlivě si všímáno a jeho metoda, jeho zacházení s žáky a jeho život příznivého všudy docházeli posouzení. Jakmile však pověst o něm se rozhlásila, že nejraději česky hovoří, že ve škole nejen německy, nýbrž i česky některé odstavce vysvětluje a žáky vybízí, aby jména svá správně psali, je neznetvořovali a vůbec za slovanský původ a za jazyk svůj se nestyděli, počalo to jak poněmčilou částí měšťanstva, tak úřednictvem hýbat i pátera Hájkovi povstávali nepřátelé ze všech stran. V čele protivníků jeho stáli ředitel školy uherskohradištské Emanuel Šefčík¹¹ a pak ordinariátní komisař, farář bilovický jakožto děkan uherskohradištský. Tento později však poznal pochybení své a přestěhovav se do Švábenic počínal si co kněz a ryzí vlastenec důstojně, což páter Hájek za dostatečné zadostiučinění pokládal a s nelíčenou radostí chválil. Ale tenkrát bylo jinak a pan děkan Karel Mikulka, který jak mohl pátru Hájkovi v chvalitebné jeho činnosti překážel, jeho působení ničil, ho osočoval, kde dělati se dalo, ho snižoval a klacky pod nohy mu metal. Ředitel a pan děkan konferovali mezi sebou a pak s přednostou uherskohradištským a s krajským Winklerem, jak by hrozící poslovanštění škol uherskohradištských nadějí mohli a o pátru Hájkovi jak k místodržitelstvu, tak ku konzistoři pilně referováno. Brzy došlo vyšší rozhodnutí, že na reálce uherskohradištské žáci sice češtině se mají vyučovati, ale známka z češtiny že nemá vlivu na lokaci žáků, tedy že žáci češtině učiti se nemusejí, když nechtějí. Dále aby páter Hájek ve svých přednáškách všecko německy vysvětloval, při české mluvnici pouze na české příklady se omezoval, při čítance aby některé částky do němčiny se překládaly, ale probírání gramatické, syntaktické atd. aby německy se dělo. Taktéž od nejdůstojnější konzistoře došlo důtklivé napomenutí, aby páter katecheta žádných novot při vyučování náboženství nezaváděl, stávajících školních zákonů přesně se držel, nepotřebných sporů s ředitelem zanechal a všeho pilně se varoval, co by v podezření agitací slovanských uvést ho mohlo. Nato páter Hájek nejdůstojnější konzistoři dopodrobna vylíčil, jak při vyučování náboženství si počíná, že jeho žáci, vyjma židy, které však náboženství nevyučuje, venkoncem Slované jsou, jenžto němčinu tak ještě si neosvojili, aby výkladu pouze německému úplně porozuměli, neb německy jasně vyjádřiti se vždy dovedli a že, chce-li žáky své rozumně vésti, svatému náboženství tak vyučovati musí, aby jednotlivé články nejenom chápali, nýbrž i srdcem k svatému náboženství se klonili a ochotněji zachovávali. Podobně ostatní odstavce doručeního mu konzistoriálního dopisu probral a bezpráví činěných mu výčitek dokázal. Odpověď svou musel panu děkanovi k dalšímu předložení odevzdati a tento nemeškal poznamenek svých ke všemu příčinami a důvody Hájkovy co možná zeslabiti a to-muto následujícím listem od nejdůstojnější konzistoře opět nařízeno, aby dle dříve poslaného mu dopisu se zachoval, stávajících školních zákonů pilně šetřil a zbytečných konfliktů svévolně neprovokoval, jelikož by tím sobě jenom sám škodil. Aby pak ještě nějaké polénko se přidalo, nařízeno mu dále, aby exhorty¹² pro studující mládež více nečetl, nýbrž z paměti přednášel. Až posud totiž páter Hájek vlastní své pro žáky sepsané exhorty čtával.

Ze všech stran na ubožáka dotíráno, ale vzdor tomu i protivníci uznávali, že jest to povaha tichá a ušlechtilá, že jeho metoda jest praktická a život jeho bezúhonný, jenom kdyby takový zatrolený Slovan nebyl. Útěchy nalézal chuďas leda v přátelském kruhu u doktora Šroma a v upřímné přítulnosti žáků svých, jenž tím více k němu lnuli, čím více ho pronásledovaného viděli. Pan školdozorce pro střední školy Král neodsuzoval pátera Hájka, nýbrž přesvědčiv se o šlechetné snaze jeho a o jeho zdárném působení, spíše se ho jak mohl zastával a uleviti mu hleděl. Jeho zakročením zase pátru Hájkovi povoleno v neděli a ve svátek exhorty své pro žáky čísti, kterého dobrodiní Hájek však více nepoužil, napotom z paměti konaje exhorty a všechny své přednášky. Tím více rozzuřili se protivníci Hájkovi a volně uzdy pustili zlobě své, když na místo páně Královo pan Wilhelm dostoupil. Stalo se tak zvláště roku 1860 při ukončení školního roku. Bylo zvykem, že školní vyučování každoročně konanou zkouškou se skončilo, při které příležitosti školní ředitel nějakou řeč držel. Tentokrát za námět si zvolil: „Zhoubné pro Rakousko a rozkladné působení Slovanů.“ Samo sebou se rozumí, že snahu Čechoslovanů po právu a spravedlnosti zatracoval a co možná v nejtemnějších barvách líčil a fráze o nerozvážných nedoucích, prázdných kotrbách a nesoudných nohsledech se bez ustání křížovaly a každý takřka makati mohl, že všechny tyto krásorečnické výkvěty páteru Hájkovi platí. Pan krajský, elita úřednictva a měšťanstva a pan děkan byli přítomni. Pan krajský zůstal vážný, expektorace¹³ ředitelovy nechvále ani nehaně, ale pan děkan tiskl panu řediteli ruku a gratuloval mu k výtečné řeči jeho.

Na radu přátel svých psal páter Hájek Hermenegildovi Jirečkovi,¹⁴ jenž v ministerium kultu a vyučování pracoval, a vložil mu metodu svou a boj, jaký naproti zarputilým Němcům podstoupiti jest, taktéž poslal soukromé psaní panu baronovi Königsbrunnovi,¹⁵ kanovníku olomouckému. Jireček předložil jeho psaní panu baronovi Helfertovi¹⁶ a pan kanovník Königsbrunn nejdůstojnějšímu panu kníže-arcibiskupovi. V prázdniny zajel si páter Hájek k panské rodině Lazzarinich a cestoval ve společnosti její do Idrie, Vipavy a Terstu a tam mořských koupelí ku zotavení svému užíval, neboť počal zase churavěti.

Když nový školní rok započal, doručen mu dopis od nejdůstojnější k[níže] a[rcibiskupské] konzistoře, ve kterém se mu na vědomost dává, že když za dobré to uzná, může svaté náboženství žákům v obou zemských jazycích vysvětlovati a že při mši svaté pro studující mládež písně mešní v slovanském a německém jazyku střídati se mají. Také měšťanstvo uherskohradištské aspoň částečně přišlo k poznání, že panu katechetovi se ubližuje; vůkolní duchovní netajili se nevolí svou nad chováním pana děkana naproti páteru Hájkovi, ano i úřednictvo počalo pátera Hájka se ujímati, byť by i národní jeho smýšlení nesdílelo.

Byl to blaze působící obvazek na ránu páteru Hájkovi způsobenou, ale ránu nezhojil. V zimě roku 1861 rozmohl se nebezpečně a přes čtvrt roka ze světlice své nevyšel. Krajský fyzikus dr. Otto ho co nejpečlivěji vyšetřoval a všemožně k tomu hleděl, aby ho zachoval. I ředitel Šefčík ho navštěvoval, největší soustrast s nemocným ukazuje. Na konci máje odebral se pořád ještě postonávající pátr Hájek do Komny k bratru svému Františkovi,¹⁷ maje za to, že žinčice a čerstvý tamní vzduch mu nejlépe poslouží, a ve škole zatím zastával páter Beno Zahradnický, řeholník uherskohradištský a katecheta na tamní hlavní škole. V Komně páteru Hájkovi se dobře dařilo a denně více síly nabýval. Na konec června navštívil ho v Komně dr. Otto a zaradoval se vida ho nad očekávání zesíleného: „Pozdravil jste se nad mé očekávání,“ pravil k páteru Hájkovi na procházce, „nyní však vraťte se bez odkladu na místo své. Protivníci vaši ukazující na nemoc vaši pracují na vašem odstranění z Uherského Hradiště a já do Komny jsem poslán, abych zjistil stav váš a zprávu o vás podal“.

Posledního června byl páter Hájek již zase v Uherském Hradišti a jal se zase mládež vyučovati. Že dr. Otto na plano nemluvil, i odjinud se přesvědčil.

Roku 1862 ano i roku 1863 se u pátera Hájka opět známky choroby jevily, ale nebylo to již tak nebezpečné a po oba roky aspoň část prázdnin v Komně strávil, užívaje tam žinčice a vody záhorovské, což mu velmi dobře dělalo. Roku 1862 vstoupil s doktorem Šromem a důstojnými pány Molitorem¹⁸ a Vykydalem ve spolek ku sbírání příspěvků na opravu a povznesení svatyně velehradské a zajel do Olomouce, by nejdůstojnějšího pana kníže- arcibiskupa pro tuto myšlenku získal a jeho schválení a požehnání vyžádal. Ze spolku tohoto vyvinula se potom Koruna soluňská.¹⁹ Nepatrný tento spolek velmi blahodárně pro Velehrad působil a lid československý a zvláště velebné duchovenstvo s nejdůstojnějším episkopátem v čele dokonale pojali význam tisícročnice příchodu sv. apoštolů slovanských na Moravu a důležitost posvátného Velehradu. Co nynější Velehrad stojí, tak četných a tak velkolepých poutí na posvátné to místo nebylo jako roku 1863.

Na podzim roku 1862 sepsal páter Hájek k vybídnutí z Olomouce Stručný náskres života svatých apoštolů slovanských pro poutníky velehradské²⁰ a byl roku 1863 stálým zpravodajem o poutích velehradských do Hlasu.²¹ Zprávy jeho, jak všeobecně uznáno, vynikaly důkladností nad všechny zprávy v tom ohledu od jiných podávané. Než poutě na Velehrad toho roku ještě začaly, ve spolku s přáteli svými se staral o ubytování poutníků a sám po čas poutí denně ve svém bytu mnoho poutníků, zvláště duchovních, míval a laskavě je hostil, takže známi jeho se divili, že takové útraty nésti může. Když dne 31. prosince 1863 tisícročnice slavnostně na Velehradu se ukončila, pravil jeden z přítomných duchovních k Hájkovi, aby mu řekl, co ta tisícročnice ho přece stála? Vážně odvětil na to páter Hájek: „Jednal jsem, jak na moravského duchovního se sluší a druhou tisícročnici již slavit nebudu.“

Krajský fyzikus dr. Otto byl toho náhledu, že páteru Hájkovi nevdá tak neduh plicní, jako žaloudek a radil mu, aby o některou uprázdněnou kuracii se ucházel, že venku spokojeněji bude živ a že časté pohybování v čistém, zdravém vzduchu mu nejlépe prospěje. Páter Hájek skutečně také o některé menší místo se ucházel, ale ničeho nedosáhl; teprve roku 1865 poštěstilo se mu uprázdněný Kuželov v děkanství strážnickém uloviti.²² Snad by ani to místo nebyl obdržel, kdyby pan děkan František Beran²³ o něho se nebyl zasadil. Nebyl tam ani půl roku, neboť již v listopadu téhož roku byl prezentován pro Kurovice v děkanství holešovském a v prosinci se do Kurovic přestěhoval.²⁴ Ačkoliv jenom krátký čas v Kuželově pobyl, získal si tam přece lásku všeobecnou. Před odchodem pravil k němu pan okresní soudce Speck: „Vida působení vaše, lituji Kuželovanů, že odtud odcházíte, ačkoliv uznávám, že Kurovice pro vás jsou přiměřenější.“

Farníci kurovští přijali s nelíčenou radostí nového svého panáčka, neboť jim byl od pana barona Ludvíka Horeckého,²⁵ děkana holešovského, co nejvřeleji doporučen. Taktéž někteří z farníků kurovských od milostivého léta pátera Hájka osobně znali. Dne 20. prosince 1865 přestěhoval se páter Hájek do Kurovic a pobyl tam až do 26. června 1868, kdy do sousedních Záhlinic se přestěhoval. Roku 1866 dne 7. prosince vyhořely Kurovice, i kostel vyhořel, a páter Hájek míval služby boží v přífařených Záhlenicích, kamž každodenně docházel. Toho roku vedena také nešťastná válka s Pruskem, ve které Rakousko podlehl. I v Kurovicích byli Prušáci ubytováni a páter Hájek prostředkoval mezi nimi a farníky svými a zprostředkoval dosti šťastně, takže Prušáci žádných surovostí ve farnosti kurovské se nedopustili. Dne 6. července téhož roku pochován jest jeho bratr František v Komně. Oba bratři bratrsky k sobě až do smrti stáli, jeden k druhému nezištnou lásku osvědčující.²⁶

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DKRVO, MK000094862).

Poznámky:

- 1 Tomáš Hájek byl vychovatelem dětí barona Františka Lazariniho a jeho manželky Anny. Ta byla dcerou hraběte Jindřicha Brandise, majitele panství poblíž dnešního slovinského Mariboru. Zdá se, že s oběma mladými vychovatel dobře vycházel, mj. i proto, že podobně jako oni projevoval zájem o venkovské hospodaření a měl s nimi na dané téma četné rozhovory.
- 2 Byl jím tehdy Fridrich Egon lantkrabě z Fürstenberka (1813–1892), vysvěcený na kněze roku 1836. Za olomouckého arcibiskupa byl zvolen dne 6. června 1853. Roku 1861 jmenován doživotním členem panské sněmovny, roku 1879 byl papežem jmenován kardinálem. Dbal o pořádek ve své diecézi, měl i jisté pochopení pro rovnost obou zemských jazyků, tj. češtiny a němčiny, a nebránil ani zřizování českých škol, zejména na venkově. Inicialoval přenesení svátku sv. Cyrila a Metoděje z 19. 3. na 5. 7.
- 3 Mínen jistě hrabě Karel Weitersheim, sídelní kanovník v Olomouci, v roce 1842 děkan a promotor v olomouckém kněžském semináři.
- 4 Maribor – město na severovýchodě dnešního Slovinska, cca se 100 000 obyvateli (v roce 1890 cca 20 000 obyvatel), situováno nad řekou Drávou a na spojnici železnice Vídeň – Terst. Do roku 1918 se nacházel ve Štýrsku (Marburg an der Drau), pak se stal součástí Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (Jugoslávie).
- 5 Hájek otiskl o tamních církevních poměrech několik článků v periodiku Hlas, např. Hlas 7, 1855, č. 2, 12. 1., s. 8 (nábožnost Krajinců); č. 9, 2. 3., s. 38 (Z Lublany); č. 13, 30. 3., s. 56 (Z Lublany – o tamní organizaci náboženství). Dále Hlas 8, 1856, č. 6, 8. 2., s. 22–23 (o církevním životě v Krajině); č. 27, 4. 7., s. 116 a jiné.
- 6 JUDr. František Šrom (1825–1899), od 31. 1. 1855 advokát usazený v Uherském Hradišti, od roku 1879 v Brně. Významný představitel českého národního hnutí na Moravě a český politik za Národní stranu. Od roku 1861 byl poslancem moravského zemského sněmu, v letech 1873 až 1887 zasedal v říšské radě. V roce 1881 byl povýšen do šlechtického stavu a v roce 1887 jej císař jmenoval doživotním členem panské sněmovny říšské rady. V období 1884–1896 byl náměstkem moravského zemského hejtmána. Člen četných spolků.
- 7 Takto byl od středověku nazýván graduovaný lékař (z lat. *fysicus*). Otto byl tedy krajským lékařem.
- 8 Josef Vykydal (1827–1894), rodák z Bilan u Kroměříže (narozen na gruntě č. 10), kaplan v Kunovicích a na Velehradě, od roku 1865 velehradský farář. V roce 1880 založil Sborník velehradský. Po převzetí správy Velehradu jezuitským řádem odešel v roce 1889 jako farář do Choliny.
- 9 Z lat., znamená „špatně zapsán“.
- 10 Z lat. „Kdo se nepozná podle sebe, pozná se podle přátel“.
- 11 Emanuel Ševčík, od otevření nižší reálky v Uherském Hradišti ve školním roce 1854/55 její první ředitel. Původně vystudovaný lékař.
- 12 Z lat. exhorta – kázání či krátká promluva při bohoslužbě, resp. výklad některé duchovní věci.
- 13 Z lat., znamená vykašlávání.
- 14 Hermenegild Jireček (1827–1909), vystudoval práva, roku 1856 doktor práv. Český právní historik, publicista a prozaik, stoupenec konzervativního směru v české politice zejména od počátku padesátých let 19. století, kdy se také postupně stal vysokým úředníkem na ministerstvu kultury a vyučování, kde pracoval do roku 1894 (od 1883 ministerský rada). V roce 1881 povýšen do šlechtického stavu. V četných polemikách hájil pravost Rukopisu královédvorského a zelenohorského, zejména ve spolupráci s bratrem Josefem Jirečkem.
- 15 Artur sv. pán Königsbrunn (1817–1880), od roku 1856 sídelní kanovník v Olomouci. Na kněze byl vysvěcen roku 1841, zprvu kaplan u sv. Mořice v Olomouci, od roku 1845 farář v Dubu na Moravě. V roce 1849 spoluzakladatel časopisu Cyril a Metod. Byl zastáncem práv českého národa, od roku 1867 pravidelně volen do moravského zemského sněmu.
- 16 Josef Alexander baron Helfert (1820–1910), vystudoval práva. Rakouský konzervativní politik a historik. V letech 1848–1860 působil jako státní podsekretář na ministerstvu kultury a vyučování, od roku 1863 stál v čele ústřední komise pro zachování uměleckých a historických památek. V roce 1861 byl jmenován doživotním členem panské sněmovny říšské rady. Zakladatel Institut

- für österreichische Geschichtsforschung na univerzitě ve Vídni. Autor řady historických a publicistických spisů, nezřídka zaměřených vůči dílu a názorům Františka Palackého.
- 17 O Františku Hájkovi, případně o jeho strýci – knězi Vaškovi jsem v dostupné literatuře pojednával již o Komni nenašel žádné zmínky. Viz např.: *Komňa Janu Amosu Komenskému*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991; podobně Neukuda, Vladimír, ed. *Uherskohradištsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1992, s. 532–537. Narozen 3. 12. 1814 Velké Opatovice, zemřel 4. 8. 1866 v Komni. Stal se rovněž knězem, asi od roku 1860 byl v Komni kaplanem. Za informace děkuji PhDr. P. Hlaváčkovi.
 - 18 Karel Molitor (1802–1874), farář na Velehradě, zemřel jako děkan v Kloboukách. V Hlasu z roku 1860 č. 5 otiskl první svolání ke sbírkám potřebným na důstojné oslavy cyrilometodějského výročí v roce 1863 na Velehradě.
 - 19 Koruna soluňská – spolek, jehož členové z řad kněží konali mše za dobrodince Velehradu, zejména v souvislosti s přípravou jubilejního roku 1863. Hájek o ní psal v Hlasu 13, 1861, č. 17, 15. 6., s. 133.
 - 20 Hájek, Tomáš. *Stručný náskok života sv. Cyrilla a Methoda, apoštolů slowanských: k tisícileté slavnosti pokřesťanění národů slowanských*. W Olomouci: Tisk a sklad Antonína Halouzky, 1863. 46 s. K jejich výročí otiskl i článek v Hlasu 13, 1861, č. 20, 15. 7., s. 156–157.
 - 21 Hlas. Časopis církevní. Začal vycházet počátkem roku 1849 pod názvem Hlas jednoty katolické pro víru, svobodu a mravní ušlechtilost. V roce 1852 zkrátil svůj název na Hlas jednoty katolické a od roku 1857 vycházel již jen pod názvem Hlas, většinou jako týdeník. Tomáš Hájek v něm často publikoval, např. již v roce 1852 otiskl článek Z Napajedlí (s. 179). Také za pobytu v Uherském Hradišti v něm otiskl více příspěvků, většinou nazvaných Z Uherského Hradiště a podepsaných zkratkou T. H.
 - 22 Hájek se ke své práci – jistě i na doporučení církevních nadřízených – veřejně, resp. na stránkách tisku nevyjadřoval. Teprve při odchodu z Uherského Hradiště do Kuželova napsal do listu Moravská orlice článek, který byl otištěn 8. 7. a 23. 8. 1865 a v němž se o svém smýšlení jasně vyjádřil: „Ne bez pohnutí myslím na poslední večer pobytu svého v Uherském Hradišti. Zažil jsem tam mnoho a mnohý tuhý boj podstoupiti mi bylo, ale vše zapomenuto u pomýšlení na zadostiučinění, kterého se mi 31. července dostalo. Zásady, ke kterým se přiznávám a o které jsem se zasazoval, zásady tyto skvěle slavily vítězství. Stojím, přátelé milí, duchem ještě stále, kde poctu neočekávanou jste mi připravili, a naslouchám slovům jdoucím od srdce k srdci. Prostora nás, přátelé, nyní dělí, srdcem jsme jedni a jedni smýšlením. Láska nezná prostory. Kdekolvík se nacházíme, smýšlení naše budí vlastenecké; co bratři k sobě stůjme, co svoji se milujeme, spravedlnost milujeme a bezpráví nenávidíme. „Slovan jsem a Slovan budu, k národu svému vždy hlásit se budu“ – toť heslo mé, dle něhož jednati chci. V něm obsažen je i pozdrav můj, bratři uherskohradištsí, v něm obsaženo i díkuvzdání za poctu mi prokázanou. Příliš omezena byla i činnost má, bych poctu mi prokázanou na sebe vztahoval; oslavovaly se jí zásady, jimž život svůj jsem věnoval a skutkem tím znovu jsme se jim zasvětili. S pohnutým srdcem všem volám: „Sláva! Setrvejme a zvítězíme, neboť nic zlého nežádáme, a byť by svět nyní ještě se přičil zásadám našim, zvítězí ony, neboť v pravdě a spravedlnosti se zakládají. Sbohem!“
 - 23 František Beran byl děkanem ve Veselí nad Moravou. Patřil ke konzervativním českým vlastencům, mj. jej nacházíme jako jednoho ze zakladatelů tamního Čtenářského spolku (11. 8. 1864), později byl předsedou čtenářského a pěveckého spolku Svatopluk, založeného v místě v roce 1874.
 - 24 Místo faráře v Kurovicích se uvolnilo odchodem P. Antonína Neorala (1788–1870) do důchodu. Farářem byl v místě v období 1839–1865. Za jeho nepřilíh nadšeného souhlasu byl v letech 1847–1848, zejména zásluhou F. Skopalíka, postaven kostelík v sousedních Záhlinicích.
 - 25 Ludvík baron Horecký (1803–1872), původem ze šlechtického rodu ze Slovenska, od roku 1841 farář v Holešově, kde se v roce 1863 stal i děkanem. Po obnovení ústavnosti od roku 1861 až do své smrti pravidelně volen do moravského zemského sněmu.
 - 26 Při prepisu paměti jsem se řídil edičními zásadami platnými pro zveřejňování textů z 19. století, definovaných v několika příručkách, např. Štorek, Břetislav a Havěl, Rudolf, eds. *Editor a text: úvod do praktické textologie*. Praha: Československý spisovatel, 1971. 178 s., nebo Štorek, Ivo. *Ediční teorie a metodika: sborník autorových textů vydaných k jeho životnímu jubileu*. Praha: Masurek ústav a Archiv AV ČR, 2008. 225 s. Vzhledem k celkem slušné Hájkově znalosti češtiny

jsem prováděl jen některé drobné úpravy, např. jeho soustavné psaní slova pátr jsem upravoval na páter apod. Rovněž jsem rozepisoval zkratky, doplněné části slov jsou pak vyznačeny hranatými závorkami.

PhDr. Zdeněk Fišer (n. 1952), historik. Pracuje jako kurátor v Moravském zemském muzeu v Brně. Odborně se zaměřuje na dějiny 19. století a první poloviny 20. století, zvláště pak na vývoj národně českého povědomí na Moravě a ve Slezsku.

Appendix: Catechist Tomáš Hájek and his Stay in Uherské Hradiště in the years 1855–1865 in the Light of his Own Memoirs

A b s t r a c t

The author goes back to his article about a catechist Tomáš Hájek which was published in Slovácko in 2004. He does so because he has found a fragment of Hájek's memoirs which covers his stay in Uherské Hradiště in the years 1855–1865. The above mentioned memoirs cover his origin, religious studies, his private instructor's career and his coming back to Moravia where he got a position of a catechist at a lower grammar school in Uherské Hradiště. The memoirs end with his departure to Záhlinice in Haná. The reader can compare the way the author and the initiator of these activities saw his time and his work, namely his struggle for implement the Czech language in religious instruction at the lower grammar school in Uherské Hradiště, as well as to compare them with the interpretation provided by a specialist who was not familiar with the memoirs. As such, the memoirs provide specifications and they fill us in with the information.

Nachtrag: Der Katechet Tomáš Hájek und sein Aufenthalt in Uherské Hradiště in den Jahren 1855–1865 im Licht seiner eigenen Memoiren

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Autor kehrt zu seinem Artikel über den Katecheten Tomáš Hájek zurück, der 2004 auf den Seiten dieser Zeitschrift abgedruckt wurde. Dies deshalb, weil er im staatlichen Kreisarchiv Kroměříž den Torso von Hájek's Memoiren gefunden hat, in denen auch sein Aufenthalt in Uherské Hradiště in den Jahren 1855–1865 erfasst ist. Die Memoiren beinhalten seine Herkunft, das Priesterseminar, sein Wirken als Erzieher und seine Rückkehr nach Mähren, wo er die Stelle eines Katecheten an der niederen Realschule in Uherské Hradiště erhielt. Die Memoiren enden dann mit seinem Weggang nach Záhlinice in der Hannakei. Der Leser kann so vergleichen, wie Hájek seine damalige Zeit und seine Tätigkeit sah, insbesondere den von ihm initiierten Kampf um die Durchsetzung der tschechischen Sprache beim Religionsunterricht an der niederen Realschule in Uherské Hradiště, und wie sie ohne Kenntnis der genannten Memoiren vom wissenschaftlichen Autor interpretiert wurden. Insgesamt ergänzen, präzisieren und bereichern die Memoiren Fišers damaligen Artikel.